

ORTAÖĞRETİM 9 VE 10. SINIF COĞRAFYA DERS KİTAPLARINDA, İKLİM KONULARINDAKİ ÇELİŞKİLER VE YANLIŞLIKLAR

Erol Sözen¹ Ömer TÜRKSEVER²

Öz

Bu araştırmada 2005 yılından itibaren tüm ortaöğretim kurumlarında uygulanmaya başlanılan Coğrafya Dersi Öğretim Programı(CDÖP) için hazırlanan 9. sınıf ve 10. sınıf coğrafya ders kitaplarındaki iklim konularının anlatımı üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmada bu konuların kazanımları ve kitaplardaki step iklimi, karasal iklim (9. sınıf) ve Türkiye'nin iklimi konularının (10. sınıf) anlatımları karşılaştırılmıştır. Çeşitli araştırmalardaki verilerle durumun doğrusu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu iki iklimin tamamen birbirinden farklı olduğu sonucuna varılmıştır. 9. sınıf coğrafya ders kitabındaki anlatımın doğru, 10. sınıf coğrafya ders kitabındaki anlatımın bazı çelişkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Ders kitaplarının hem öğrenciler hem de öğretmenler için önemli kaynaklar olduğu için 10. sınıf ders kitaplarında bu konuların daha dikkatli bir şekilde tekrar düzenlenmesi gerektiği önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: coğrafya öğretim programı, step iklimi, karasal iklim, step ve karasal iklim bitki örtüsü

CONTRADICTIONS AND FAULTS ABOUT CLİMA TOPİCS İN THE 9TH GRADE AND 10TH GRADE GEOGRAPHY TEXT BOOKS

Abstract

In this study, evaluations are made on presentation of the subject of clima on 9th grade and 10th grade geography text boks are based on Geography Curriculum which has been applied in all schools since 2005. İn this study, the autcomes of these subjects and topics of steppe clima, continental clima(on 9th grade) and the clima of Turkey (on 10th grade) on text boks are compared. It's tried to be presented the fact based on the data taken from several researches. It's concluded that these two climas are different. It's found aut that the presentation on 9th grade geography text book is approved the presentation on 10th grade geography text book has got some contradictions. Since the textbooks are important sources both teachers and students. It's supposed that 10th grade textbooks should be rewritten (organized) carefully.

Key words: geography curriculum, steppe clima, continental clima, continental and steppe clima's vecetation

¹ Dr. Düzce MEM erol-sozen@hotmail.com

² Dr. Ankara MEM ömertürksever01@gmail.com

GİRİŞ

Eğitim işi tesadüflere bırakılamayacak kadar önemlidir. Ancak programlar ve ders kitapları hazırlanırken her dönemde kavram yanlışlıklarına dayalı bir takım hatalar yapılmaya devam etmektedir. 2005'ten itibaren ders öğretim programlarında başlayan yenileşme hareketi zaman zaman yanlışlıkları da beraberinde getirmiştir. Bu durum kazanım temelli olarak hazırlanan Coğrafya Dersi Öğretim Programlarında da bazı kazanımlarda karşımıza çıkmaktadır.

Coğrafya dersi öğretimi 1924'ten itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Ancak 1941'de toplanan Türk Coğrafya Kongresi'nin çalışmalarıyla önemli adımlar atılmaya ve coğrafya öğretim programı düzenlenmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmalar her ne kadar iyi niyetli olsa da yeterliliği hep tartışılmıştır.(Sözen,2009) Her yeni çalışma, programa yeni bir müdahale olmuştur. Örneğin 1974–1975 öğretim yılında yürürlüğe giren müfredat programları hazırlanırken, ortaöğretim coğrafya programları, uygulanacağı gerekçesiyle haftalık ders saatleri azaltılmak suretiyle daha da verimsiz duruma getirilmiştir (Doğanay, 2002). Hatta bazı akademisyenler Avrupa ve Amerika'da hızla gelişen coğrafyanın maalesef ülkemizde az popüler olduğu, yıllar boyunca coğrafya programlarına uzman olmayan kişilerce müdahale edildiği konusuna dikkati çekmektedirler (Alım, 2003). Bazı dönem programa yapılan müdahaleler sadece konu ekleme çıkarma ve ders kitaplarında değişiklik düzeyinde kalmıştır. Tüm bu düzenlemeler, kitaplarda da değişikliklere gidilmesine neden olmuştur. Hemen her coğrafya müfredat programı değişikliğiyle hazırlanan yeni ders kitapları da programlarda olduğu gibi eleştirilere maruz kalmıştır.

1950'lerden itibaren gelişmiş ülkelerde coğrafyanın ihmal edilmesinin neden olduğu sonuçlar sorgulanmakta, bu dersin öğretiminin getireceği olumlu gelişmeden yararlanmak için bir devrimden söz edilmektedir. Nitekim 1994 yılında ABD'nde coğrafya dört temel dersten biri durumuna gelmiştir. ABD'nde "coğrafya" , NASA Eğitim Bölümü tarafından ülkenin en önemli ve stratejik dersleri içinde matematik, fen bilimleri ve teknoloji ile birlikte dört temel dersten biri olarak listeye alınmıştır (Bednarz ve diğ., 2005: Aktaran: Artvinli,2007). Günümüz Türkiye eğitim sisteminde ihmal edilmiş ve sadece sosyal bilimler alanına hapsedilerek kısır karaktere bürünmüş bir disiplin görüntüsü sergileyen coğrafya dersi, bu haliyle bilim çevrelerinin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır(Alım, 2003). Ancak son yıllarda coğrafyanın hem üniversite giriş sınavlarındaki ağırlığının artması hem de ortaöğretim ders saatlerinin değişmesi coğrafya dersinin önemini artırmaya başlamıştır. Bu durum

hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin coğrafya dersine olan bakış açılarını da değiştirmeye başlamıştır. 2005 yılında uygulamaya giren Coğrafya Dersi Öğretim Programı (CDÖP) Milli Eğitim Bakanlığının kararıyla 9. sınıflardan başlamak suretiyle tüm ortaöğretim kurumlarını bağlamıştır. Daha sonraki yıllarda da 10, 11, 12. sınıflarda uygulanmıştır. Coğrafya dersinde ilk ciddi yapılanmaya başlanılan 1941 Türk Coğrafya Kongresi'nden günümüze çok yol alınmıştır. Yapılan yenileşmeler zamanın şartlarıyla değerlendirildiğinde saygıya değerdir. (Sözen, 2009) Ancak günümüze kadar yürütülen çalışmalar coğrafya derslerini tam olarak bulunduğu durumdan kurtaramamıştır. (Coğrafya dersi öğrenciler tarafından matematik, fizik vs dersler kadar önemli görülmemektedir)

2002 yılında yeni bir program sürecine girilmiş ve program 2005 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, 2002 yılında bu konuda yeni bir coğrafya öğretim programı hazırlamaya başlamış ve 2005'ten itibaren uygulamaya koymuştur. Bu yeni programların yaklaşımı, etki-tepki, sebep-sonuç açıklamalarına dayalı davranışçı öğrenme yaklaşımı yerine, büyük oranda sebep ve çoklu sonuçlara dayalı yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına kaydırılmıştır (M.E.B. 2005).

Bu programları uygulayan öğretmenlerin programları tanıma ve uygulamadaki kararlılığı, programlara yönelik duyuşsal özellikleri ve meslektaşları arasındaki işbirliğinin düzeyi programların uygulamadaki başarısını etkilemektedir. (Artvinli, 2007; Sözen, 2009) Coğrafya öğretmenlerine programın yaklaşımı, felsefesi, amaçları ve uygun öğretim teknikleriyle uygulanması başarılı bir şekilde izah edilmelidir.

Her alanda değişimin son derece hızlı olduğu son yüzyılda eğitim alanındaki değişim de kaçınılmaz haldedir. Gelişmiş ülkelerde daha hızlı olan değişim, ekonomik parametreleri de hızlı bir şekilde etkilemektedir. Her alanda olan değişim, eğitim alanına da yansımaktadır. Eğitim alanındaki değişim de program geliştirme olarak değerlendirilebilir. Her ne şekilde olursa olsun zamana ayak uydurmak ve çağı kaçırmamak için her alanda değişim ve gelişim şarttır. Bu alan özellikle de insan yetiştirme işi olan eğitimde ise riskleri de beraberinde getirir. İnsan yetiştirme işi hataya en az yer olan işlerden biridir. (Sözen, 2009)

Ders kitapları boyutu ise programın diğer bir ayağıdır. Programların en önemli rehberleri, ders kitaplarıdır. Ders kitapları ders öğretim programıyla örtüşmelidir. 2005'ten beri yapılan bazı çalışmalarda

(Sözen, 2009; Artvinli, 2007) ders kitaplarının programa yeterliliği tartışılmıştır. Ders kitaplarına yönelik yoğun eleştiriler olmuştur. (Sözen, 2009) Coğrafya öğretmenleri de sosyal paylaşım siteleri dahil birçok platformda coğrafya ders kitaplarına eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu çalışmada da 9. ve 10. sınıf coğrafya ders kitaplarındaki bilgi karışıklığı üzerinde durulacaktır.

Tüm bunların ışığında bu araştırmada aşağıdaki problemlere cevap aranmaya çalışılmıştır.

- İklim bilgisi kazanımları nelerdir?
- Bu kazanımlarda kavram yanlışlıkları var mıdır? Varsa nelerdir?
- Bu konular kitaplarda nasıl yer bulmuştur?
- Kitaplardaki anlatımlarda kavram yanlışlıkları var mıdır? Varsa nelerdir?
- Düzeltmesi için neler yapılabilir?

YÖNTEM

Çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Bu yöntemde bir konudaki var olan durum araştırılarak yorumlanmaktadır. Bu tip araştırmalar, olgular hakkında sistemli ve düzenli bilgiler elde edilerek yapılır. Betimleyici bir araştırmada herhangi bir durumun varlığı veya yokluğu ortaya koyulmaya çalışılır. Örneklemeden hareketle evren hakkında çıkarımlarda bulunulur. Yeni hipotezlerin formüle edilmesi kolaylaşır. Betimleyici araştırmalar bize o olgunun niçin öyle olduğunu, o ilişkinin niçin öyle kurulduğunu açıklamazlar, onun yerine olgularda neyin olduğunu, nelerin neler ile birlikte olduğunu bildirirler. Betimleyici araştırmaların sonuçları, tablo, grafikler yorumlanır ve değişkenler arasında korelasyonun varlığı veya yokluğu saptanır. (Arseven, 2001) Grafikler ve yüzde tablolarından faydalanılabilir. Betimsel araştırmalar (survey) olayların insan gruplarının bazı özelliklerinin tek tek ne olduğunu veya iki ve daha çok özelliğinin ilişkisel düzeyde nasıl olduğunu açıklamaya çalışır. Betimsel araştırmalarda, deneysel araştırmada olduğu gibi bir değişkeni diğerinin fonksiyonu gibi inceleme söz konusu değildir. Bu tip araştırmalarda da hipotez, gözlem ve yorumlama aşamalarından geçilir. Yani durum değerlendirmesi yapılır ve sonuçlar çıkarılır.

Bu araştırmada da bu yöntem uygulanırken, öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında MEB ve Talim Terbiye Kurumu Başkanlığı üzerinden CDÖP'na ilişkin önemli özellikler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. 9. sınıf ve 10. sınıf coğrafya

ders kitapları incelenerek, çalışmayla ilgili kısımları karşılaştırılmıştır. Ayrıca iklim konulu kaynaklardan ve çalışmalardan yararlanılarak step iklimi ve karasal iklimin benzer ve farklı yanları vurgulanmıştır. Dünya’da da çeşitli bölgelerden karasal ve step iklim özellikleri elde edilmeye çalışılmış ve bu iki iklim, özellikleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece 9. ve 10. sınıf kitaplarındaki bilgi çelişkisi de açıklanmıştır.

CDÖP ve ders kitapları üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Program TTBK ve MEB çalışmalarıyla hazırlanmış ve CDÖP’na ilişkin bilgilere bu kurumların web sitelerinden ulaşılmaktadır. Alım (2003) 9. sınıf coğrafya programını öğretmenlere ve öğrencilere anket uygulayarak değerlendirmiştir. Çalışmasında 9. sınıf eski coğrafya programında yaşanan sıkıntılar, programın amaçları, içeriği, öğrenme süreçleri ve değerlendirme gibi konulardaki eksiklikleri ile bunların giderilme yolları hakkında ipuçları önermektedir. Ayrıca Artvinli (2007) 9. sınıf CDÖP’ını, Sözen (2009) 10. sınıf CDÖP’ını öğretmen görüşlerine göre değerlendirmiş ve bu değerlendirmelerinde programın uygulanışına ilişkin dönüt almaya çalışmışlardır. Ayrıca (Sözen; 2009) ders kitaplarına yönelik de değerlendirmelerde bulunmuştur. Demiralp ve diğ. (2007) “Kuram ve Uygulamada Coğrafya” konulu çalışmalarında 2005 yılında uygulamaya giren CDÖP hakkında, kullanılacak kitaplar ve materyal ile ilgili ihtiyaç duyulabilecek birçok şeye ışık tutmuştur. Şahin (2001) “Türkiye’de Coğrafya Öğretimi, Sorunlar, Çözün Önerileri” başlıklı çalışmasında coğrafya öğretiminde yapılan kavram yanlışlıklarını ve nasıl düzeltilebileceklerini değerlendirmiştir. Aksoy ve Koç (2010), “2005 CDÖP’na İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi” konulu çalışmalarında programı içerik ve programın coğrafya öğretmenlerinin istihdamına etkileri açısından incelemişlerdir. Öğretmen görüşlerine yönelik yapılan çalışmayla, programın öğretmenlerce anlaşılmayan ve aksak yönlerine çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Çınar’ın (2002) ‘Türkiye Fiziki Coğrafyası Ders Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri’ adlı araştırmasında fiziki coğrafya konularının öğretiminde öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar ortaya çıkarılmış ve öğretim programında önemli değişiklikler yapılması gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Turan (2002); “Lise Coğrafya Derslerinde Kavram ve Terim Öğretimi ile İlgili Sorunlar” adıyla yaptığı çalışmada; coğrafya biliminde, terim ve kavramları ele almış, kavram ve terimlerin coğrafya öğretiminde önemli bir yer tuttuğundan hareketle çalışmasında, lise coğrafya derslerinde kavram ve terimlerin öğretimindeki yöntemler ve sorunları incelemiştir.

2005 CDÖP VE ARAŞTIRMAYA KONU OLAN KAZANIMLAR

Önce, CDÖP üzerinde durmak gerekir. Bilindiği üzere 2005'ten itibaren uygulanan CDÖP, 5 öğrenme alanından oluşmaktadır. (Meb,2011; Demiralp ve diğ., 2007)

- A. Doğal Sistemler
- B. Beşeri Sistemler
- C. Mekânsal Bir Sentez: Türkiye
- Ç. Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler
- D. Çevre ve Toplum

Çalışmanın konusunu ağırlıklı olarak “Doğal Sistemler” alanındaki iklim bilgisi konuları kapsamaktadır. CDÖP bilindiği gibi sarmal bir niteliğe sahiptir; kazanımlar her yıl birbirleriyle bağlantılı olacak şekilde düzenlenmiştir. Yani “iklim” konusuna 9. sınıfta giriş yapılır ve temel kavramlar kazandırılmaya çalışılır; 10. sınıfta ise biraz daha özele inilerek “Türkiye'nin İklimi” kazanımları verilmeye çalışılır. Bu kazanımlar işlenirken de aslında öğretmenler kazanım cümlesini temel almalıdır. Kitap sadece yardımcı gözüyle görülmelidir. Ancak hem öğrencilerimiz hem de öğretmenlerimiz ders kitaplarını yardımcı kaynak gözüyle değil asıl yol gösterici gibi algılamaktadır. Onlar için kitaptaki konuların sunumu programın öngördüğünden daha önemlidir (Sözen, 2009). 9. sınıfta iklim elemanlarına ait temel kavramlar verilecektir. 9. sınıf iklim bilgisi kazanımları aşağıdaki gibidir. Kazanımlarla beraber programda önerilen beceriler de aşağıda verilmiştir.

A.9.8. Atmosferin özellikleri ile hava olaylarını ilişkilendirir.

A.9.9. Hava durumu ile iklim özelliklerini etkileri açısından karşılaştırır.

Kazanımların becerileri: Harita okuma becerisi, sorgulama becerisi, tablo, diyagram, grafik oluşturma ve yorumlama becerisi, değişim ve sürekliliği algılama becerisi, kanıt kullanma becerisi kazanımla birlikte organize edilerek verilecek becerilerdir.

Değerlendirme: Bu kazanımlar için performans görevleri, çoktan seçmeli, boşluk doldurma, eşleştirme tipi sorular kullanılarak değerlendirme yapılabilir.

A.9.10. İklim elemanlarının oluşumunu, dağılımını ve bunlar üzerinde etkili olan faktörleri sorgular.

Kazanım becerileri: Harita okuma becerisi, gözlem becerisi, sorgulama becerisi, tablo, diyagram ve grafik oluşturma becerisi, zamanı algılama becerisi, değişim ve sürekliliği algılama becerisi kazanımla birlikte organize edilerek verilecek becerilerdir

A.9.11. Farklı iklim tiplerinin özellikleri ve dağılımları hakkında çıkarımlarda bulunur.

Etkinlik örn. Farklı iklim tiplerine ait özelliklerden yararlanılarak “Dünya İklim Bölgeleri” dağılım haritası oluşturulur. Belirlenmiş iklim tiplerine göre gruplar oluşturularak yaratıcı drama çalışması yapılabilir.

Kazanım becerileri: Harita okuma becerisi, gözlem becerisi, sorgulama becerisi, değişim ve sürekliliği algılama becerisi, kanıt kullanma becerisi kazanımla birlikte organize edilerek verilecek becerilerdir.

Değerlendirme: A.9.10 ve A.9.11 kazanımları için performans görevi, öz değerlendirme, açık uçlu sorular kullanılarak değerlendirme yapılabilir. (MEB,2011)

10. sınıfta ise Türkiye'nin iklimi kazanımları karşımıza çıkmaktadır. Öğrenci 9. sınıfta iklim konusunu öğrendiği için artık 10. sınıfta Türkiye'nin İklimi kazanımlarını alabilecek hazır-bulunmuşluk seviyesindedir. Ayrıca iklim bilgisi bitki örtüsü, toprak konularından da ayrı düşünülmemelidir. 10. sınıf Türkiye'nin İklimi ve ilgili kazanımlar aşağıdaki gibidir.

A.10.4. Toprak çeşitliliğini oluşum süreçlerine göre açıklar.

A.10.5. Bitki tür ve topluluklarını genel özelliklerine göre sınıflandırır.

A.10.6. Farklı bitki topluluklarının dağılımı ile iklim ve yer şekillerini ilişkilendirir.

C.10.4. Türkiye'nin iklimini etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.

C.10.5. Türkiye'deki iklim elemanlarının özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.

C.10.6. İklimle ilgili kanıtlardan yararlanarak Türkiye'de görülen iklim tiplerinin özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.

Etkinlik örneği: Dünya İklim Kuşakları Haritası üzerinde, Türkiye ikliminin hangi kuşakta olduğu belirlenir. İklimi etkileyen küresel ve yerel faktörler sınıflandırılır. Türkiye üzerinde etkili olanlar hakkında çıkarımlar yapılır. Verilerden yararlanılarak Türkiye'de görülen iklim tipleri harita üzerinde işaretlenerek dağılımları ve başlıca özellikleri değerlendirilir. Bu etkinlikle ilgili olarak CBS de kullanılabilir.

C.10.7. Türkiye'deki toprak tipleri ve bunların dağılımında etkili olan faktörleri ilişkilendirir.

C.10.8. Türkiye topraklarının kullanımını verimlilik açısından değerlendirir.

C.10.9. Türkiye'deki doğal bitki topluluklarının dağılımını yetiştirme şartlarıyla ilişkilendirerek analiz eder.

Etkinlik örneği: Türkiye'deki bitki tür ve çeşitliliğini, dağılımını, yetiştirme şartlarını vurgulayan reklam metinleri, kısa reklam filmleri veya afişler hazırlanabilir. (MEB,2011)

Program yapısı gereği sadece kazanımı baz almaktadır. Yani konunun içeriği ağırlıklı olarak öğretmene kalmaktadır. Dolayısıyla da ders kitapları sadece araç durumundadır. Ancak okullarımızda coğrafya öğretiminin de ders kitapları ekseninden çıkamadığı aşikardır. Ayrıca öğrencilerin elindeki birincil kaynak ders kitabıdır. Ekleme gerekir ki hazırlanan 9. ve 10. Sınıf (coğrafya) kaynak (yardımcı) kitaplar da incelendiğinde; ders kitaplarının biraz daha alımlı, renkli türleri olduğu gözden kaçmamaktadır. Aslında eğitim sistemimiz eleme şeklini korumaya devam etmektedir. Yani başarılı olan öğrencilerin YGS, LYS, ALES, KPSS vs sınavlarla bir yerlere gelebildiği sınav sistemleri devam edecek gibi görünmektedir. Bu sebeptir ki, ders kitaplarında olabilecek bir yanlışlık, bir kavram hatası, bir karışıklık da hem öğretmenleri hem de öğrenciler aynı hataya ve yanlış bilgi öğrenimine yöneltebilir.

İKLİM, STEP İKLİMİ, KARASAL İKLİM

Bir bölgede hava olaylarının uzun yıllar ortalamasına iklim denir. İklimler hava olaylarının genel ortalama karakterlerini oluşturur. (Erol, 1993) Başka bir ifadeyle; oldukça geniş bir bölge içinde ve uzun yıllar boyunca değişmeyen ortalama hava koşullarına iklim denir. (Erol, 1993) Herhangi bir bölgede uzun yıllar boyunca (en az 30–35 yıllık) yapılmış olan klimatik rasatların aylık ve mevsimlik ortalamaları, iklim terimi ile ifade edilir. İklimler ve bu arada iklim tiplerinin belirlenmesinde, genel olarak sıcaklık ortalamaları (yıllık, aylık ve mevsimlik ortalamalar ile yıllık sıcaklık farkı gibi), basınç ve rüzgârlar ile nem ve yağış ortalamaları gibi iklim elemanları ve bunların uzun yıllık ortalamaları esas alınır (Dönmez, 1984). Bu ortalamaların az çok benzerlik gösterdiği, yani homojen olduğu bölgeler, bir iklim bölgesi olarak kabul edilir. (Christensen J.H, Hewitson B., 2007) İklim bölgelerinin iklim tipleri birbirinden çok farklıdır. Yükselti, denizlere yakınlık-uzaklık, enlem, okyanus akıntıları, rüzgârlar rölyef, orografya, bakı vb faktörler, yeryüzünde karmaşık ve değişik iklim tiplerinin oluşmasına yol açmıştır.(Doğanay, 2002; Peel, 2007; Helena ve Erikson 2011)

Çalışmanın konusu sınırları karmaşık gibi görünen step ve karasal iklimlerin 9. ve 10. sınıf coğrafya ders kitaplarındaki çelişkiler oluşturmaktadır. Step iklimi çöllere komşu alanlarda görülür. Yazlar sıcak, kışlar orta kuşak steplerinde soğuk ve karlıdır. Çok kuvvetli

yıllık sıcaklık farkları görülür. Yağışlar az; azamisi komşu bölgelerin yağışlı mevsimi sırasında gerçekleşir (Doğanay, 2002; Peel, 2007; Helena ve Erikson 2011). 9. sınıf coğrafya ders kitabında da aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

Bozkır (step) İklimi

- *Bu iklim bölgelerinde yıllık ortalama yağış 300-500 mm arasındadır.*
- *Ortalama sıcaklık dönenceler üzerinde 20-30°C, orta enlemlerde 10-12°C dolayındadır.*
- *Yaz-kış ve gece-gündüz arasındaki sıcaklık farkı fazladır.*
- *Bozkır iklimi, buldukları yere göre dönenceler çevresi bozkır iklimi ve orta enlemler bozkır iklimi olmak üzere iki alt tipe ayrılır.*
- *Bu iklim tipinin karakteristik bitki örtüsü, yağışlı mevsimde yeşeren, kurak mevsimde kuruyan çeşitli otlardan oluşan bozkırlar (step) dir. Akarsu kenarlarında ağaçların da bulunduğu bozkırlar, ağaçlı bozkır olarak adlandırılır. (Şahin, 2010)*

Karasal İklim, orta kuşak karalarının denizden uzak kısımlarında görülür. Yazlar sıcak, kışlar ise çok soğuktur. Orta miktarda yağış alır. Yağış azamisi yazın olur. Kışları devamlı kar ve don olayı vardır. (Doğanay, 2002; Peel, 2007; Helena ve Erikson 2011). 9. sınıf coğrafya ders kitabında da aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

30°-65° enlemleri arasında karaların deniz etkisinden uzak iç kısımlarında ve kıtaların doğu kıyılarında görülür. Bu iklimin başlıca özellikleri şunlardır:

- *Yazlar kısa ve sıcaktır.*
- *Kışlar uzun, soğuk, kar yağışlıdır.*
- *Don olayları uzun süreli ve şiddetlidir.*
- *Yıllık ortalama sıcaklık -10°C ile 5°C arasındadır.*
- *Gece-gündüz sıcaklık farkı fazladır. (15-20°C)*
- *Yaz-kış sıcaklık farkı fazladır. (30-40°C)*

Karasal iklim, yağışın mevsimlere dağılımına göre yazları yağışlı karasal iklim ve kışları yağışlı karasal iklim olmak üzere iki alt tipe ayrılır. Doğal bitki örtüsü, soğuğa dayanıklı iğne yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlardır. (Şahin, 2010)

MEB tarafından ortaöğretim (lise) kurumlarında öğrencilere dağıtılan 10. sınıf coğrafya ders kitabında ise ülkemizde görülen 3 iklim tipinden bahsedilmektedir. Bunlar kitapta şu şekilde sınıflandırılmıştır.

Türkiye'nin coğrafi konumu, çevresindeki denizler ve yer şekillerinden dolayı farklı iklim tipleri oluşmuştur. Ülkemizde etkili olan başlıca iklim tipleri şunlardır: Karasal; Akdeniz ve Karadeniz iklimi (Baranaydın, 2011).

İlerleyen kısımlarda da karasal iklim karasal ve sert karasal iklim olarak iki kısımda değerlendirilmektedir. Step iklimine hiç değinilmemektedir. Oysa karasal iklimin bitki örtüsü çayır ve iğne yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar iken step ikliminin bitki örtüsü de step (bozkır) dir. Step bitki örtüsü, çayıra göre daha cılızdır ve yazın sararır; çayır stepten daha uzun boylu otlardır ve yazın da yeşil kalır (Harmony, 2011; Dale, 2001). Buna bağlı olarak step bölgelerinde küçükbaş hayvancılık, çayır bölgelerinde ise büyükbaş hayvancılık yaygındır (Baranaydın, 2011). Çayır olan karasal iklim bölgelerinde yaz yağışları da vardır. Ayrıca toprağı da çernezyomdur. Step ikliminde ise yağışın düşük olduğu yerlerde kahverengi bozkır toprakları (400 mm'den az) görülür. Yağışın biraz daha fazla olduğu (400-600 mm) sahalarda ise kestane renkli bozkır toprakları görülür.(Baranaydın,2011) Görülüyor ki iç ve Güneydoğu Anadolu çevrelerinde daha çok steplerden, Doğu Anadolu ve özellikle Erzurum, Kars, Ardahan, Ağrı çevrelerinde ise karasal iklimden bahsetmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca step iklim bölgelerinde de yükseltiyle beraber karasal iklim izlerine rastlanır; yağışlar artar, sıcaklıklar düşer, bitki örtüsü iğne yapraklı ve çayır şeklinde görülür. Ayrıca aynı iklim bölgesinde de yükselti sıcaklık ve yağış miktarını etkiler. Step iklim bölgelerinde yükselti arttıkça karasallaşma gözlenebilir.

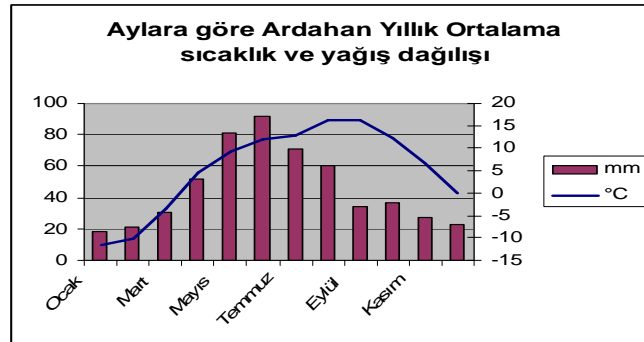
Bu iklimler batılı iklim bilimciler tarafından da stepe ve continental olarak farklı adlandırılmıştır. (Harmony, 2011; Dale, 2001; Peel, 2007) Zaten, Köppen İklim Sınıflaması'nda da bu iklimler birbirinden ayrılmıştır. Köppen sınıflandırma yönetimine göre bir çevrenin doğal bitki örtüsü, o yörenin iklimini açıklamak için en iyi değerlendirme aracıdır. Köppen iklim bölgelerini ayırırken bitki örtüsünün dağılışını göz önüne almıştır. Köppen sınıflandırması bir bölgenin yıllık ve aylık sıcaklık ortalaması ile yağış miktarını hesaplayarak iklim bölgelerinin sınırlarını çizer. Karaların iç kısımlarında enlem derecesi 30°-40° civarı step, 40°-60° civarı da karasal iklim görülür denilebilir. (Harmony, 2011; Dale, 2001; Peel, 2007)

Step ve karasal iklimleri de yukarıdaki kriterlere göre değerlendirebiliriz. Her iki iklim de kara içlerinde deniz etkisine uzak bölgelerde görülmektedir. Aralarındaki belirgin faklar ise yıllık sıcaklık ve yağış; buna bağlı olarak da bitki örtülerinde belirgin olarak

hissedilmektedir. Aslında tüm bu farklılıklar toprak türlerinin de farklı gelişmesine zemin hazırlamıştır. Akdeniz iklim bölgelerinde görülen toprak türü Ekvatorial iklimde görülmemektedir. Nemli iklimlerin toprak ve bitki türleri kurak bölgelerde görülmemektedir (Harmony, 2011). Yani denilebilir ki tek ortak nokta deniz etkisinden uzak bölgelerde görülmeleridir. Step iklimi karasal iklime göre daha sıcaktır, yazları daha kuraktır. Karasal iklimde yazlar step iklimine göre daha kısa ve serindir. Karasal iklimde kışlar step iklimine göre daha uzun, daha soğuktur. (Dale, 2001) Step iklimlerde genelde kış sıcaklık ortalamaları 5°C civarında seyrederek. Karasal iklimde ise kış sıcaklık ortalamaları -5°C ile -15°C civarında seyrederek. Bu iklimin yıllık yağış miktarları da 100-200mm fark eder. Step ikliminde yıllık yağış miktarı 300-500mm aralığındadır. Karasal iklimde ise genelde 400-600mm civarındadır. Bu durumu Asya ve K.Amerika Kıta'larından bazı örnek iklim grafikleriyle de desteklemek mümkündür. Ayrıca aşağıda Asya, Kuzey Amerika ve ülkemizden bazı bölgelerin grafikleri de karasal ve step iklimleri arası yıllık yağış ve yıllık sıcaklık farklarını açıkça göstermektedir.

Grafik 2'de Güneydoğu'dan (G.Antep) ve grafik 1'de Kuzeydoğu'dan (Ardahan) iki ilimizin iklim verilerini incelediğimizde sıcaklık, yağış ve yağış rejimlerinin farklı olduğu açıktır. Ardahan'da (Grafik 1) sıcaklık oldukça düşüktür. Gaziantep'te (grafik 2) yaz kuraklığı oldukça açıktır. Bunun sonucunda Gaziantep çevreleri step bitki örtüsü ve kahverengi bozkır toprakları ile dikkati çekmektedir. Ardahan ise çayır, sarıçam ormanları ve çernezyomlarla dikkati çeker. Bu durum Ağrı, Erzurum, Kars gibi illerle Konya, Karaman gibi illerde de benzer farklılıkları göstermektedir. Buralarda tek bir iklimden söz etmek doğru olmayacaktır

Grafik 1. Ardahan yıllık ortalama sıcaklık ve yağış grafiği

Kaynak: www.meteor.gov.tr/2012

Grafik 2. Gaziantep yıllık ortalama sıcaklık ve yağış grafiği

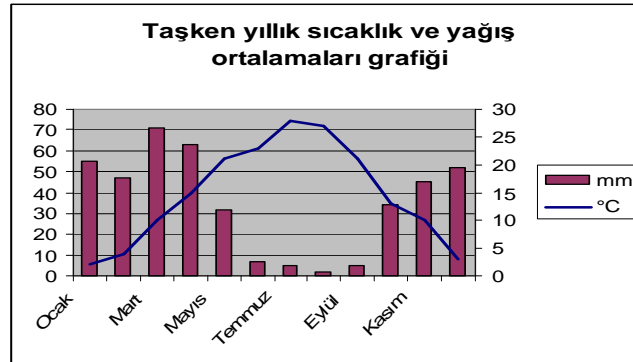

Kaynak: www.meteor.gov.tr/2012

Aşağıda Asya'dan Taşkent (Grafik 3) ve K. Amerika'dan da Edmonton (Grafik 4) sıcaklık ve yağış grafikleri bakımından kıyaslanmıştır. Görülmektedir ki Taşkent step, Edmonton karasal iklim özellikleri göstermektedir. Ayrıca bitki ve toprak özellikleri de aynen ülkemize ait örneklerdeki gibi Edmonton'da iğne yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar ve çayır türleri ile soğuk ve nemli bölge toprağı özelliğindedir. Taşkent'te ise bitki örtüsü step (bozkır) ve toprak da kurak ve sıcak bölge toprağı özelliğindedir.

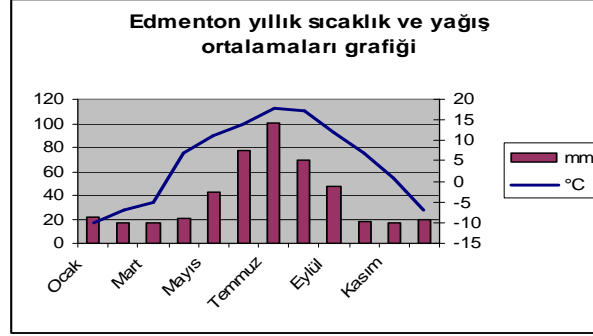
Karasal ve step iklimlerindeki (Grafik 1 ve 2 ile Grafik 3 ve 4) farklılıklar ülkemizde de bazı yörelerde göze çarpmaktadır. Ayrıca aşağıdaki haritada da Anadolu iç bölgelerdeki farklılıklar dikkatten kaçmamaktadır.

Grafik 3. Taşkent yıllık ortalama sıcaklık ve yağış grafiği

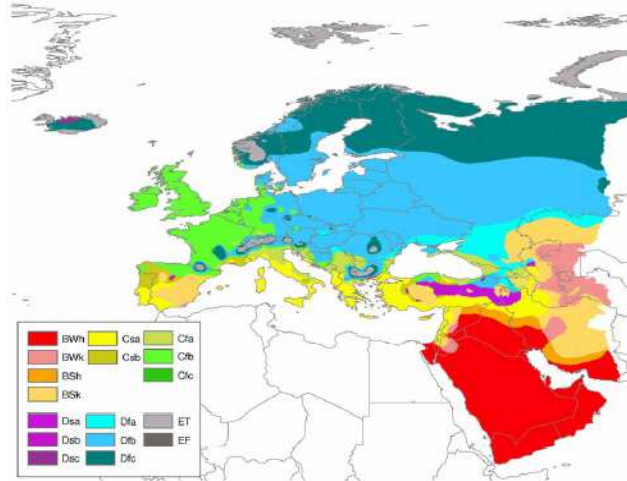
Kaynak: www.meteor.gov.tr/2012

Grafik 4. Edmenton yıllık ortalama sıcaklık ve yağış grafiği

Kaynak: www.meteor.gov.tr/2012

Görülüyor ki tüm İç, Doğu, ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini 10. sınıf kitabındaki gibi karasal iklim olarak sınıflandırmak çok da doru olmayacaktır. 10. sınıf ders kitabında İç ve Güneydoğu Anadolu geneli için step iklimi şeklinde açıklamalar daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Köppen'in iklim sınıflamasına göre değerlendirmeler de bu durumu doğrular niteliktedir. Aşağıdaki haritada Köppen'in iklim sınıflaması açıkça gösteriyor ki İç ve Güneydoğu Anadolu çevreleri ile Kuzeydoğu Anadolu (Erzurum, Kars, Ardahan, Ağrı çevreleri) farklı iklim karakterleri sergilemektedir. Grafiklerde de görüldüğü gibi Ardahan ve Gaziantep arası yıllık ortalama sıcaklık farkı 10-15°C civarını bulmaktadır. Yıllık yağış miktarları ve yağış rejimleri de farklıdır. 10-15°C'lik fark olan yerleri aynı iklimmiş gibi değerlendirmek ne derece doğru olabilir?

Harita 1. Köppen İklim Sınıflandırması: Avrupa (Kottek M, ve Diğ. 2006; MC Peel, 2007)

Yukarıdaki haritada Avrupa geneli ve ülkemizin iklim bölgelerinin dağılışı açıkça gösteriyor ki Anadolu'nun denize uzak kısımlarında sadece karasal iklim değil, step iklim özellikleri de görülmektedir. Haritanın detaylı açıklamalar aşağıdaki gibidir. (Helena, Erikson ve diğ. 2011)

B grubu iklim bölgeleri

Kurak iklim bölgesi (step):

BSh: Sıcak step iklimi (Örn. Endülü)

BSk: Soğuk step iklimi (Örn. Gobi Çölü, Orta, Doğu ve Güneydoğu Türkiye)

BWh: Sıcak çöl iklimi (Örn. Arabistan)

BWk: Soğuk çöl iklimi (Örn. Atakama Çölü)

D grubu iklim bölgeleri

Karasal iklim bölgesi:

Dwa, Dwb, Dwc, Dwd: Kışları kurak karasal iklim (Örn. Doğu Rusya, Kuzeydoğu Çin)

Dfa, Dfb, Dfc, Dfd: Her mevsim yağışlı karasal iklim (Örn. Rusya)

Dsa, Dsb, Dsc, Dsd: Yazları kurak karasal iklim (Örn. Orta ve Doğu Türkiye)(Helena ve diğ.; 2011. MC Peel, 2007)

İç bölgelerimizdeki fark gözden kaçmayacak kadar açıktır. Tüm bu ifadelerden de anlaşılıyor ki step ve karasal iklimler hem sıcaklık ve yağış özellikleri bakımından hem de bitki ve toprak türleri bakımından farklılıklar göstermektedir. Bu durum ülkemiz iç yörelerinde de açıkça görülmektedir. Dolayısıyla 9. sınıf coğrafya ders kitaplarındaki ifadeler daha doğru iken 10. sınıf coğrafya ders kitaplarındaki ifadeler hem 9. sınıf ifadeleriyle çelişmekte hem de 10. Sınıf ders kitapları yanlışlıklar içermektedir.

Sonuç:

- Step ve karasal iklimler birbirlerinden oldukça farklıdır ve ülkemizde de İç ve Güneydoğu Anadolu genelinde step, Doğu Anadolu'nun özellikle Erzurum-Kars çevrelerinde karasal iklim görülmektedir. Bunun sonucunda bitki örtüleri de İç ve Güneydoğu Anadolu'da step bitki örtüsü, Erzurum Kars Yöreleri'nde çayır ve sarıçam ormanlarıdır.
- CDÖP 9. Sınıf ve 10. sınıf iklim konularına ilişkin kazanımlarda herhangi bir çelişki ve yanlışlık görülmemektedir. 9. sınıf ders kitaplarında iklim ve 10. ve Türkiye'nin İklimi konularında step ve karasal iklim kısımlarında uyumsuzluk vardır.

- Aynı yanlışlıklar ve çelişkiler 9. ve 10. sınıf yardımcı kaynaklarda da görülmüştür.
- Ders kitapları, öğrenciler için önemlidir çünkü öğrenciler çalışırken bu kitapları kullanmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki (CDÖP) programın özünde kazanım cümlelerinin verilmesi yatar. Aslında ders kitapları sadece araçtır. Amaç kazanım cümlesidir.
- Bu uyumsuzluk öğrencilerin de kavram öğrenimi açısından yanlışlığa ve çelişkiye düşmelerine sebep olabilir.
- Ders işlenirken öğretmenlerin de kitapları ana kaynak olarak gördüğü önemli bir gerçekliktir. Ders kitaplarındaki kavram yanlışlıkları öğretmenleri de yanıltabilir.
- Hazırlanan yardımcı kaynaklar da genel manada ders kitapları örnek alınarak hazırlanmakta ve bu da varsa, yanlışlığın daha da yayılmasına sebep olmaktadır.

Öneriler:

- Ders kitapları daha dikkatli seçilmelidir.
- 10. sınıf kitapları kavram yanlışlıkları ve çelişkileri düzeltilip tekrar basılmalıdır. Bu sayede 9. sınıf ve 10. sınıf coğrafya ders kitapları arasındaki bilgi çelişkileri de giderilebilir.
- Öğretmenlere hizmet içi eğitim seminerleriyle programın asıl amacının kazanımların verilmesi olduğu vurgulanmalıdır. Kitapların sadece araç olabileceğine dikkat çekilmelidir.

KAYNAKÇA

- Alım, M. (2003). *Dokuzuncu Sınıf Coğrafya Öğretim Programının Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Arseven, A. (2001). *Alan Araştırma Yöntemi İlkeler, Teknikler, Örnekler*, Ankara: Gündüz Eğitim Yayınları
- Artvinli E.(2007). *9. Sınıf Coğrafya Öğretim Programı: Öğretmenler Açısından Uygulanabilirlik Düzeyi*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi., Erzurum.
- Aksoy B, ve Koç, H. (2010). 2005 CDÖP'na İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi, *Giresun Ün. Sosyal Bilimler Enst. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2 Sayfa:17-52
- Baraydın M. (2011) *Ortaöğretim Coğrafya 10. Sınıf Ders Kitabı*, Ankara: Lider Yayınları
- Christensen J.H, Hewitson B.(2007). "Regional Climate Projections" www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/wg1/ar4-wg1-chapter11.pdf
- Çınar, M. (2002). *Türkiye Fiziki Coğrafya Ders Programına (Amaç, İçerik, Öğretim süreçleri ve Değerlendirme Boyutlarına) İlişkin Öğretmen Görüşleri (Orta Öğretim Lise 2. Sınıf)*,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Coğrafya Öğretmenliği Bilim Dalı.

- Demiralp N.: Özüir N. : Gençtürk E. : Öztürk M. . (Editörler: Karabağ, S, Şahin, S.) (2007). *Kuram ve Uygulamada Coğrafya Eğitimi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Doğanay H., (2002). *Coğrafya Öğretim Yöntemleri Orta Öğretimde Coğrafya Eğitiminin Esasları*, Erzurum: Aktif Yayınevi.
- Dönmez, Y., (1984). *Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları* İ.T.Ü. Yayın No: 2506, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 102
- Eriksson H., Giamalaki K., ve Diğ. (2011). Global Climate Classifications According to The Köppen Climate Classification Lund, January
- Erinç, S., (1984). *Klimatoloji ve Metotları*, İstanbul: İ.T.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü.
- Harmony J. Dagleish (2011). Climate Influences The Demography Of Three Dominant Sagebrush Steppe Plants Ecology, 92(1), 2011, pp. 75–85 by the Ecological Society of America
- Kottke M. (2006). World Map of the Köppen-Geiger climate classification updated Meteorologische Zeitschrift, Vol. 15, No. 3, 259-263 by Gebrüder Borntraeger
- M. C. Peel, B. L. Finlayson, and T. A. McMahon (2007). Updated world map of the Köppen-Geiger climate classification Hydrol. Earth Syst. Sci., 11, 1633–1644, www.hydrol-earth-syst-sci.net/11/1633/2007/Author(s).
- M.E.B(a). (2005). *Coğrafya Dersi Öğretim Programı*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- MEB, (2011). *Coğrafya Dersi Öğretim Programı*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Ttkb.
- MEB,(2006). *Coğrafya 10*, Ankara: Devlet Kitapları 3. Baskı.
- MEB, (Maarif Vekâleti), (1960). Lise Müfredat Programı. Ankara.
- MEB, (Maarif Vekâleti),(1934). Lise Müfredat Programı. İstanbul.
- MEB, (1987). *Lise Müfredat Programı*, T.C. Milli Eğitim Gençlik Ve Spor Bakanlığı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (1942). *Tebliğler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 168.
- Erol, O. (1993). *Genel Klimatoloji*, Ankara: (Gazi Büro Kitapevi)
- P. K. Swart. and K. C. Lohmann. (1993). *Climate Change in Continental Isotopic Records Geophysical Monograph Series*, VOL. 78, 374 PP., ISSN: 0065-8448; ISBN: 0-87590-037-2
- Guthrie R. D. (2001). Origin and Causes of The Mammoth Steppe: A Story Of Cloud Cover,Woolly Mammal Tooth Pits, Buckles, And Inside-Out. Beringia Quaternary Science Reviews 20 549}574 Institute of Arctic Biology, University of Alaska, Fairbanks, AK 99709, USA
- Sözen E., (2009). CDÖP'nın Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, Gazi Üniveritesi Eğitim Bil. Enst. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara
- Şahin, C. (2001). *Türkiye'de Coğrafya Öğretimi, Sorunlar, Çözün Önerileri*, Ankara: Gündüz Yayınları
- Şahin C. (2010). *Ortaöğretim 9. Sınıf Coğrafya Ders Kitabı*, Ankara: Lider Yayınları
- Şensoy S,(2011). *Climate of Turkey* ssensoy@dmi.gov.tr Ankara: Turkish State Meteorological Service, P.O. Box: 401.
- Turan, İ. (2002). *Lise Coğrafya Derslerinde Kavram ve Terim Öğretimi ile İlgili Sorunlar*, Ankara: G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 22, Sayı 2 67–84, <http://people.eng.unimelb.edu.au/mpeel/koppen.html> (25/05/2013)
[http://www.meteor.gov.tr/\(10/05/2013\)](http://www.meteor.gov.tr/(10/05/2013))
www.almetsat.com (15/05/2013)